

Hivzija Hasandedić - Zadužbine Ali-paše Rizvanbegovića na Buni

Tokom rata u Bosni i Hercegovini, uz etničko čišćenje, porušene su i spaljene brojne bošnjačke kuće i bogomolje. Tako su pripadnici postrojbi Hrvatskog vijeća obrane (HVO) početkom maja 1992. godine minirali i džamiju Ali-paše Rizvanbegovića na Buni.

Ugledni mostarski historičar Hivzija Hasandedić (Jablanica na Neretvi, 1. VII 1915. Mostar, 19. X 2003.) obrađujući islamske spomenike kulture po Hercegovini pisao je i o ovoj džamiji. Prisjećanja radi, u ovom broju časopisa *Most donosimo* dio teksta Zadužbine Ali-paše Rizvanbegovića na Buni koji je objavljen u *Glasniku VIS-a*, Sarajevo, 1976, br. 1, str. 18-23.

Salko Šarić

Ali-paša Rizvanbegović-Stočević rođen je u Stocu oko 1783. godine. U rodnom mjestu je proveo djetinjstvo i mladost gdje je kasnije, nakon borbi s braćom, postao kapetan Stoca i upravljao ovom kapetanijom od 1813. do 1833. godine. Bio je ogorčeni protivnik poretka Husein kapetana Gradaševića (Zmaja od Bosne) i, odmah u početku pokreta stao je na čelo sultanove stranke. Za zasluge koje je pokazao u ovoj borbi imenovan je 1833. godine hercegovačkim vezirrom i od tada pa sve do smrti 1851. godine gotovo je samostalno upravljao Hercegovinom koja je 1833. godine izdvojena iz Bosanskog pašaluka i pretvorena u poseban ajalet.

Kad je centralna vlada polovinom 19. stoljeća poslala u Bosnu Omer-pašu Latasa da skrši otpor bosanskih feudalaca, Ali-paša je stao na stranu feudalne oligarhije. Tada je bio uhvaćen od turskih regularnih trupa i ubijen u Dobrunu kod Banja Luke koncem marta 1851. godine.¹ Sahranjen je kod Ferhadije džamije u Banjoj Luci gdje je kasnije nad njegovim grobom sagrađeno turbe.

O Ali-paši kao državniku pisano je mnogo.² Posebna je zasluga Ali-pašina u tome što je prvi počeo vršiti melioraciju zemljišta i uveo kulture riže, maslina, vinograda i murava (dudova) u Hercegovini.³ On je osnovao i jednu pilanu u Blagaju na rijeci Buni koja je počela sa radom 1266 (1848) godine.⁴

Ali-paša se još istakao kao velik vakif (legator) i sagradio je u Hercegovini čitav niz sakralnih, kulturno-prosvjetnih, javnih privrednih i stambenih zgrada. Nabrojaćemo ih ovdje po mjestima služeći se podacima iz njegovih zakladnica i drugih izvora.⁵

1. U Mostaru je sagradio slijedeće: džamiju bez munare (mesdžid) na Luci i uz nju tekiju s bibliotekom i gostinjcem (musafirhana), Šejh Jujino turbe na Luci, veoma reprezentativnu zgradu konaka na Suhodolini, adaptirao zgradu koju je Šejh Jujo sagradio na Mejdanu (Trg 1. maja) za stanovanje šerijatskih sudija i zgradu hana zvanog Čardagija na Gornjoj čaršiji. Dalje je sagradio ili otkupio 31 kuću (jednu u Kotlevinoj,

3 u Kamberaginoj, 5 u Hadži Balinoj, 6 u Čejvan- begovoj i 19 u Čurči Ahmedovoj mahali), pekaru i uz nju 3 kuće na spratu u Čejvan-begovoj mahali i više dućana oko hana Čardagije.

2. U Stocu je sagradio slijedeće: džamiju sa četvrtastom kamenom munarom u mahali Podgrad, kafanu sa sobom na spratu, hladnjak (londžu) i više dućana u Velikoj čaršiji, pekaru, tri dućana i magazu pod džamijom u mahali Podgrad, više stupa za valjanje sukna na Bregavi i nekoliko mlinica u stolačkom kadiluku.
3. U mjestu Buni je sagradio sljedeće: džamiju s kamenom munarom, stan za imama, ljetnikovac s hladnjakom (londža), dvore (saraje), četiri kuće i više stupa i mlinica na rijeci Buni.
4. U Blagaju je sagradio nedaleko od vrela Bune, jednu džamiju bez munare.⁶
5. U Lištici je, na istoimenoj rijeci, sagradio nekoliko mlinica.
6. U Trebižatu (Novim Selima) sagradio je kulu na dva sprata od tvrdog tesanog krečnjaka opasanu visokim bedemima.⁷
7. U Hrasnu je sagradio kulu od kamena.⁸
8. U Opeši je sagradio kulu od kamena.⁹
9. U Gornjem Blatu je sagradio hladnjak (londžu).¹⁰
10. Na Oglavku je sagradio banju i turbe nad grobom Abdurahmana Sirrije, šejha oglavačke tekije.¹¹

Ali-paša je dalje ostavio 10.500 groša i odredio da se ovaj novac daje u zajam uz 10% kamata godišnje i prihod troši u sljedeće:

- 300 groša godišnje imamima sultan Selimove (careve), Hadži Alijine i Šarića džamije u Stocu, svakom po 75 groša a ostatak za opravke spomenutih džamija.
- 750 groša godišnje za nakšibendijsku tekiju i za plate imamima i muezinima 15 džamija u Foči.
- 1.000 groša za opravku Hadži Hasanove džamije u Nikšiću i dotrajalih džamija u Podgorici.
- 2.000 groša da se za ovaj iznos kupe nekretnine i prihod od njih troši za plate imama Hadži Hasanove džamije u Nikšiću i džamija u Podgorici.

Ovdje ćemo posebno i detaljno govoriti o zadužbinama koje je Ali-paša sagradio na Buni gdje je svake godine preko ljeta izlazio.

1. Džamija

Pored džamija u Mostaru¹², Stocu¹³ i Blagaju¹⁴ Ali-paša je sagradio i jednu džamiju na Buni oko 200 metara sjeverno od svog ljetnikovca i nedaleko od desne obale rijeke Bune. Iz kronograma od pet stihova kao i hidžretske godine koja je ispod kronostiha brojkama napisana na ploči iznad ulaznih vrata, saznajemo da je ova džamija sagrađena 1265. (1848/49.) godine. Locirana je na mjestu gdje je nekad bilo guvno stare bunske porodice Čemalovića, koje je

zemljište Ali-paša od njih oteo zato što su stali uz reformni pokret Husein kapetana Gradaševića i bili protiv Ali-paše.¹⁵

Džamija je građena od tesanog kamena i presvođena je s jednom velikom i tri male kupole nad predvorjem koje drže zidovi sa strana i dva kamena stuba. Uz desni zid joj je prigradena kamena munara oktogona oblika visoka oko 18 metara. Do ulaza u munaru vode s vana, uz desni zid džamije, kamene stepenice pa je donji dio munare, od zemlje do razine džamijskog krova potpuno iskorišćen. Džamija ima 17 na ćemer građenih prozora od kojih se dva nalaze u zidu od vrata a po pet u ostala tri zida.

Džamija ima veoma male dimenzije (oko 8x7,5 metara iznutra) i minijturna je u odnosu na sultan Ahmedovu i sultan Sulejmanovu u Istanbulu. Ovo je ne samo najmanja nego i najmlađa džamija pod kupolom koja je za vrijeme turske vladavine sagrađena u našim krajevima.

Ova je džamija, od izgradnje do danas, više puta opravljana. Prvi put je temeljito opravljena 1898. godine nakon što ju je grom dobro oštetiio. Tada je izmijenjeno olovo na njoj i munara joj je do šerefe prezidana pa je sada manja.¹⁶ Oko 1922. godine vjetar je digao krov s glavne kupole

pa je ona tada premazana debelim slojem betona koji joj i danas služi za pokrov. Džamija je upisana u zem. knjiž. ulošku k. o. Ortiješ broj 30, kat. čest. 709 i zaprema s dvorištem oko nje 440 m².

Vakif određuje da se u džamiju postave slijedeći službenici:

- Imam sa pet groša plate dnevno. On je dužan svaki dan i prilikom svake džume i bajrama proučiti po jedan "Jasin", zatim po tri "Ihlasa" prilikom svakog namaza i sevap poklanjati za vakifovu dušu i duše njegovih roditelja.
- Muezinu po 40 para dnevno. Za izdržavanje džamije zavještao je u mjestu Buni u Mostarskom kadiluku slijedeće: sve maslinjake, vinograde, nasade murava (dudova), bašče, kuće i sve stupe i mlinice sa svim priborom.
- Odredio je da poslije njegove smrti dužnost upravnika (mutevelije), pisara (katib) i inkasanta (džabi) vrše sinovi mu s koljena na koljeno. Oni su dužni opravljati sve objekte, davati plaće službenicima i što ostane dijeliti između sebe na jednake dijelove. Vakufnama je pred sudom legalizovana 3. redžepa 1263. (1846.) godine pa je, dakle, napisana na oko dvije godine prije nego je džamija potpuno dovršena.

Kad je Ali-paša 1849. godine sagradio džamiju na Buni za prvog imama je postavio Hadži Hafiz Sulejman ef. Husedžinovića kojeg je doveo čak iz Banja Luke. Prvi muezin ove džamije bio je Ibrahim Čerkes a poslije njega Mustafa Hrle.¹⁷

Poslije smrti Hadži Hafiz Sulejman efendije 1886. godine imami i hatibi ove džamije bili su sljedeći: Hadži Ali ef. Husedžinović, sin Muhamed ef. Hafiz Muhamed ef. Spužić, Hasan ef. Prepela, Mustafa ef. Čerić, Hafiz Ahmed-Midhat ef. Puzić, Hafiz Osman ef. Grčić, Ragib ef. Balta, Dizdarević Rešid ef. Salih-beg Velagić, Ali ef. Zlomušica, Fadil ef. Hasanović, Derviš ef. Čomor, Salih ef. Aličić, Adem ef. Omerika i Sead ef. Maksumović.

Ovoj džamiji danas gravitiraju, pored Bune, još i sela Ortiješ i Hodbina a ranije su petkom i bajramima u nju dolazili i muslimani iz Gubavice i Pijesaka. Džamija služi svojoj svrsi.

2. Mekteb

Neposredno s desne strane džamije nalazila se do 1944. godine jedna zgrada u kojoj je sve do rata radio mekteb. On se ne spominje u Ali-pašinoj zakladnici i za njegovog života nije sagrađen. Pošto se u izvorima iz 1896. godine spominje kao "satri mekteb", može se zaključiti da je sagrađen iz sredstava Ali-pašinog vakufa odmah poslije Ali-pašine smrti.¹⁸ Imam džamije vršio je istovremeno i dužnost mualima u mektebu.

Ova je zgrada srušena za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je, kao i džamija služila Nijemcima kao magacin. Vide mu se temelji.

3. Stan za imama

Ali-paša je sagradio s lijeve strane džamije jednu zgradu na sprat koja i danas služi za stan imamu džamije. Uz ovu kuću nalazi se mala sofa gdje je, kako se priča, još u Ali-pašino doba iskopan bunar u koji voda dolazi iz Bune i koji ne presušuje.(...)

most.ba

-
- ¹ Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1968., sv. 7, str. 84; Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, Sarajevo, 1959, str. 95.
- ² Fra Petar Bakula, Hercegovina za devetnaest godina vezirovanja Hali-pašina, Beč, 1863; Prokupije Čokorilo, Ljetopis hercegovački 1837. do 1857. godine, Narod, 1908, Husein Đogo, Crtice o Ali-paši Rizvanbegoviću, Sarajevski List, Sarajevo, 1911, str. 206; Hamdija Kapidžić, Početak vezirstva Ali-paše Rizvanbegovića, Gajret, Sarajevo, 1933, str. 72-73; Hajrudin Ćirić, Ali-paša Rizvanbegović-Stočević, Godišnjica Nikole Čupića, knjiga XLVI, Beograd, 1937. god; Hamdija Kapidžić za istoriju Bosne i Hercegovine u XIX vijeku, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1954. godine.
- ³ Hamdija Kapidžić, Ekonomska politika Ali-paše Rizvanbegovića, vezira hercegovačkog od 1833. do 1851. godine, Novo Vrijeme, Sarajevo, 1930, br. 17; isti, Iskorišćavanje šuma u doba Ali-paše Rizvanbegovića, Gajret, Sarajevo, 1933. brojevi 3-6 i 12-13.
- ⁴ Osman A. Sokolović, Vezir Ali-paša Rizvanbegović, privredni pionir Hercegovine, Novi Behar, 6, Sarajevo, 1932-33. godine, broj 2, str. 19-21.
- ⁵ Ali-pašine vakufname upisane su u sidžilu vakufnama Hadži Husrev-begove biblioteke pod brojevima: I-16, I-135, I-261 i III-671.
- ⁶ Hivzija Hasandedić, Prilozi za istoriju Blagaja na Buni u doba turske vladavine, Godišnjak Društva istoričara BiH, Sarajevo, 1937. str. 256.
- ⁷ Ata Nerćes, pod kulom Ali paše Rizvanbegovića, Behar, Sarajevo, 1902/3. godine broj 8, str. 115; Sloboda Mostar, 1929., br. 9; Hamdija Kreševljaković, Kule i odžaci u Bosni i Hercegovini, Naše Starine, II, Sarajevo, 1954, str. 84.
- ⁸ Ata Nerćes, Male priče i dosjetke, Behar, Sarajevo, 1903/4. godine, br, 19, str. 219.
- ⁹ Behar, Sarajevo, 1901. godine, br. 15, str. 238.
- ¹⁰ Sarajevski List, Sarajevo, 1914, broj 30.
- ¹¹ Dr. Šaćir Sikirić, Tekija na Oglavku, Kalendar, Gajret za 1941. godinu, Sarajevo, 1940. str. 42-57.
- ¹² Hivzija Hasandedić, Kulturno-historijski spomenici u Mostaru iz turskog doba, Preporod, Sarajevo, 1973. brojevi 13 (68), i 22 (77) i iz 1974. godine broj 8 (87). Ovdje su obrađeni svi spomenici koje je Ali-paša u Mostaru sagradio.
- ¹³ Dr Hajrudin Ćirić, Stolačke džamije, Oslobođenje, Sarajevo, 1969. broj 7.668 od 4.10.1969. godine, str. 5.
- ¹⁴ Vidi bilješku 6.
- ¹⁵ Ovo mi je pričao rahmetli Hamza ef. Ćemalović, kadija, umro 1973. godine.
- ¹⁶ Nikola Buconjić, Povijest ustanka u Hercegovini, i boj kod Stoca, Mostar 1911, str. 168; Arhiva Vakufskog povjerenstva u Mostaru (AVPM) akt broj 514/1898.
- ¹⁷ AVPM, akt broj 206/1886.
- ¹⁸ AVPM, akt broj 208/1896 i 468/1911.